

I tvende Foredrag, den **22.** Januar og den **16** April **1841**, meddeelte Geheimelegationsraad *Bröndsted*:

I. en Beretning om den i Sommeren **1812** udførte Udgravning af Phigaleernes store hexastyle Apollonstempel af dorisk Orden paa Bjerget Kotylios i Arkadien, og om dette Foretagendes vigtigste Udbytte, nemlig Opdagelsen af Tempelcellaens hele indvendige Marmorfrise, som nu er i det Britiske Museum i London; og II. en Udsigt over Staden Phigalias og Apollonstemplets Archæologie og Historie.

Udgravningen af dette Tempel, og de dermed forbundne Undersøgelser maae henregnes til de betydeligste Foretagender af denne Art som, i de Aarhundreder vi pleie at kalde den moderne Tid, ere udførte i Grækenland, og da Forfatteren af denne Beretning var tilstæde og tilhjalp Udførelsen fra først til sidst i de **3** Maaneder den medtog, saa er han i Stand til at meddele nøiagtigt Oversyn baade over det Historiske ved denne mærkelige Gravning og over dens Udbytte af antikhellenske Sculpturværker.

Den store Ruin af Phigaléernes, en arkadisk Folkestammes, Apollonstempel i den Egn af dette Folks Gebet som fordum kaldtes *Bassæ*, paa Bjerget Kotylios, omtrent en dansk Mil fra Staden Phigalia (nu Pavlizza), var vel stundom tilforn besøgt af Reisende og korteligen beskreven, af Dr. Chandler, af Dodwell og Andre, men at der endnu, under de store Steenmasser af den ved et Jordskjælv sammenstyrtede Bygning, indenfor Peristylen (hvis Söilerækker endnu næsten heelt ere forhaanden) skjultes meget fortrinlige Sculpturværker fra den skjönneste Tid og af attisk Composition, denne interessante Opdagelse foranlediges først ved de tvende kyndige Architects Baron v. Hallers og Robert Cockerells grundigere Undersøgelse af denne Tempelruin. Idet disse Kunstnere nemlig, strax ved deres første Besög ved Templet i Aaret **1811** og **8** eller **9** Maaneder förend Gravningen kunde udföres, omhyggeligen estersporrede de forskjellige Architecturlemmer af den skjönnne Bygning, fik de, igjenem en Aabning af nedstyrtede Entablementstykker, Öie paa en *Marmorplade*, paa hvilken en *Centaur* var afbildet i *hautrelief*. Efterat dette Stykke af Tempelfrisen siden, ved Templets Udgravning, var fremdraget, kaldte man i Spög det Halvmenneske, som det forestiller, *Forræderen*, fordi denne Centaur ligesom

havde forraadt den Skat af Konstværker, som Steenmasserne skjulte. Iblandt den store Mængde Centaurgrupper, som Frisens ene Længdeside forestiller, er denne Figur endnu let kjendelig ved en Omstændighed som fortjener at anføres; igjennem hiin nys omtalte Aabning af Steenmasserne havde nemlig en Ræv fundet sin Vei til et beqvemt Leie for sig og sine Unger, just paa denne horizontal liggende Marmorfigur, hvorved den er bleven temmelig meget beskadiget og forkradset af de ubudne Gjæster.

Denne Architecternes Opdagelse af sikkre Kjendetegn paa større Marmorsculptur skjult under Templets Ruiner, blev uopholdelig meddeelt deres Medreisende, og ved denne behagelige Erfaring maatte, som naturligt, det Önske opstaae, at blive i Stand til, ved et stort og planmæssigt Foretagende at rense den hele skjønne Tempelbygning, og igjen, med behörig Forsigtighed, at drage for Lyset alt Konstværk, som de store nedstyrtede Steenmasser i saa mange Aarhundreder havde skjult.

De hertil fornödne Forberedelser bleve truffne om Vinteren 1811—12 i Athen. Den vanskeligste af alle Betingelser for dette Foretagendes Udförelse, nemlig en betydelig Sum Penge, omtrent 10,000 Spanske Piastre, som Gravningen, Ophold ved Templet og Transport af Alt Fornödent retteligen beregnes at ville koste, forstraktes Selskabet en Tidlang af den engelske Reisende Hr. Lea, som da opholdt sig i Athen. Pachaen af Morea, den da i Tripolizza residerende Vely, (som siden indvikledes i sin Faders, Aly-pacha af Joanina's Oprör og Undergang) maatte, fremfor Alting, vindes og give sin Tilladelse. Denne udvirkedes snildelig af DHr. Gropius og Foster, som for denne Hensigt droge, med fornöden Fuldmagt, og endnu mere fornödne Contanter, til Tripolizza. De i Athen om Vinteren forenede Reisefæller forlode denne Stad om Foraaret, deelte sig i adskillige mindre Partier, efter gjensidigen meddeelt Plan, og droge ad forskjellige Veie, Nogle over Salamis og Ægina, Andre over Megara og Isthmen, til „Pelops' store doriske Halvöe" for, efter bestemt Aftale til en vis Tid at samles i den yndige arkadiske Landsbye *Andrizzena*, hvis Beliggenhed, ikkun omtrent een dansk Miil fra Templet, afgav et passende rendez-vous, ligesom denne Landsbyes Folkemængde og Velhavenhed lode formode, at man der bedst kunde finde materiel Hjælp til Anskaffelse af det Fornödne.

I de første Dage af Juli Maaned indtraf efterhaanden fra forskjellige Sider det hele Reiseselskab; fra Tripolizza medbragte Hr. Gropius Pachaens skriftlige Tilladelse og alle, til dennes Afbenyttelse fornødne, Befalinger til de locale Embedsmænd, i sædvanlig tyrkisk Form. Hans Høihed havde, som rimeligt, ladet sig disse officielle Papirer afskjøbe imod en ganske antagelig Sum spanske Dalere; en mindre Sum havde, efter god levantinsk (ikke alene tyrkisk) Sædvane, hans Secretair tilmæglet sig. Dog vare begge Summer den mindst besværlige Deel af Contracten. Værre end disse var det Indfald af Hs. Høihed, at Han selv vilde have Andeel i dette Foretagende, hvorfor han ogsaa havde fremsendt En af sine Tjenere, en Græker ved Navn Vasilachi, som skulde bivaane Gravningen og varetage Hs. Høiheds Interesse. Denne Person, en ubetydelig, aand- og hjerteløs Tyranslave, blev stundom et Selskab, til hvilket han slet ikke passede, besværlig, og ved en Leilighed, som Forfatteren siden vil anføre, kunde han endog letteligen have foraarsaget de her forsamlede Fremmede stor Fortrød og personlig Fare.

Om de Indretninger som et langt Ophold ved en, paa et høit Bjerg og afsides liggende Ruin nu gjorde fornødne, udlod Forfatteren sig omtrent saaledes:

“Vort Hovedformaal udkrævede, at vi Alle maatte blive forenede, og i Tempets nærmeste Omgivelse; thi de tre smaa Landsbyer Sklirù, Tragògi og Gárdizza, som laae Templet nærmest, paa lavere Terrasser af Bjerget, vare dog i for stor Afstand til at vi skulde kunne opholde os i en af dem i den lange Tid Gravningen vilde medtage, og Templet nærmere var aldeles ingen “σάκι” (Meierihytte) eller andet Huus. Vi havde ikkun et eneste Telt med, og der blev os følgende intet andet Valg, end at bygge os selv Hytter, Enhver sin egen, af Græstörv, Grene og Straae. Vi skrede da trøstigen til Værket. Til Held for os manglede det os ikke paa Grene og Qviste, da hele Bjergeggen nærmest ved Templet var skovrig; de fordum, vistnok, hellige Egetræer, eller deres Afkomlinge, bleve trøstigen benyttede. Det syntes os billigt, at “Apollon Hjelperens” (ἑπιχρηστικός) Egelund opoffrede Lidet af sin overflødige Rigdom paa Grene og Löv, for at beskytte mod Regn eller Uveir en liden Hob af Venner, didkomne for at opfriske Appollon Hjelperens Navn og igjen at fremdrage til Lyset hans Tempels Herligheder. Saaledes fremstod i det næste Par Dage, rundt om den store Ruin, en egen lille Landsby af Lövhytter, hvis beskedne

Lavhed og luftige Lethed stak snurrigen af imod den gamle Tempelbygning imponerende Storhed, men som desuagtet ydede os Alle, hver i sin Hytte, de Herrer v. Haller og Stackelberg, Linckh, Foster, Gropius, mig, Pachaens Tjener, og bagved vor Række af Hytter vore Betjente i andre deslige, forönsket Læ og ret bekvemt, hver Nat efter Dagens Arbeide vederqvægende Leie. Det eneste Telt vi havde, blev opslaaet i Midten af vore lette Lövhytter, bestemt til Forsamlings- og Spisested med den velbekjendte græske Benævnelse "*Εστιατόριον*", hvorfor ogsaa passende Steenblokke didbragtes fra Templet, at danne det "gjæstfri Bord" (*τὴν ξενίαν τραπέζαν*) og Sæder omkring det. Et større Rum blev afstukket, med Omhu omgjærdet med Støve og Grene, og bæret med det hæderlige Navn *Musæon*; didhen förtes, som billigt, alle de Amazoner, Heroer og Centaurer, som snart nedstege til os fra Tempelruinen. I nogen Afstand, under en stor og skyggefuld Eeg, indrettedes Kjøkkenet, for hvis Forsynelse Tjenerskabet sørgede med roesværdig, skjönt vel ei ganske uegennyttig Omhu.

Fornöden Provision af Bröd, Kjød og Viin hentedes regelmæssigen, næsten dagligen, paa Æsler eller Muler, fra Andrizzena, og vore Folks Omsighed og gode Opførsel bevirkede snart at Hyrdernes Koner og Piger, fra Omegnen der paa Bjerget, selv bragte os fra deres *Stani* hver Morgen did op "*til Söilerne*" ("*εἰς τοὺς σῶλους*" Tempelruinens sædvanlige Benævnelse iblandt Folket) ypperlig Gede- og Faare-mælk, frisk nykjernet Smör (af Gedemælk), Ost og Aarstidens Frugter. Det omboende Hyrdefolk nærmede sig os först ikkun at Nysgjerrighed og med en vis Sky, men strömmede snart til, for ogsaa at tilvende sig Noget af den Fordeel som Frankernes underlige Bedrivt der oppe ved Söilerne gav dem Udsigt til. Saaledes oplivedes snart vor lille Appollinske Bjergcolonie. Af Arbeidskarle til Gravningen, af hvilke i Begyndelsen ikkun en Snees omtrent vare forhaanden, indfandt sig snart over et Hundrede, ja **120** eller endog, i nogle Uger, **130**; og af deres Fruentimmer, som i Begyndelsen havde været tilbageholdne og frygtsomme, indfandt sig siden ogsaa en stor Mængde, især paa Grækernes Fest- eller Helligdage. Paa saadanne Dage, naar Arbeidet hvilede, foranstaltede vi ofte en Dands, til stor Glæde for vort raske Hyrdefolk, og til ikke mindre Moro for os selv. Til Dandseplads var först et passende Sted uden for Templet indrettet, men siden, da Gravningen var fremskreden og Tempels hele Cella var bleven ryddelig, opförtes Dandsen i selve Templet. Musikken, som sædvanligen ikkun bestod i en skingrende

Sækkepibe, betalte vi altid med Fornöielse; ogsaa lode vi som oftest give lidt Viin og Sherbet (Limonade). Den store Ruin, med sine mægtige Söiler, atter ligesom paa ny oplivet, stafferet paa alle Sider med saa mange muntre, raske og tildeels meget skjönne Mennesker, tilböd ofte et herligt, jeg kunde næsten sige fortryllende Skue. Et herfra meget forskjelligt, men ligesaa skjönt Syn beredte vi os ofte selv, ved, senere om Aftenen, at antænde et stærkt Blus enten i Templets Cella eller i dets Pronaos. Det som tilskyndede os hertil var imidlertid meget mere den herlige Effect af den store Ruins Slagskygger, som frembragtes ved den stærke Belysning inden for Peristylen, end noget Hensyn til Nattens Kuld eller overhoved til Veirligets Beskaffenhed; thi det Arkadiske Höilands, især om Sommeren, bestandige og skjönne Himmel blev os stedse gunstig i fulde tre Maaneder vi tilbragte ved Templet; ikkun en eneste Gang i 12 Uger indhylledes Tempelbjerget, en aarle Morgen för Solens Opgang, i en fugtig Taagesky, som dog strax igjen „forsvandt for Dagens Stjernes Magt". Dette ualmindeligt bestandige Veirligt maatte vi ogsaa tilskrive det Held, at vi Alle, skjönt henbringende hver Nat i hine lette Lövhytter, nöde uafbrudt Sundhed; Ikkun Een af vort Selskab sporede engang et let Anstöd af Feber, hvilket dog snart igjen forsvandt, da han, af Forsigtighed, var draget ned til Andrizzena, for der, i nogle faa Dage, at finde en bedre Pleie, end vi, der oppe paa Bjerget, vare i Stand til at yde ham.

En anden, for Os, som alle vore Grækervenner (*φιλέλληνας*), særdeles behagelig Erfaring blev vore arkadiske Arbeidsfolks gode Opførsel og den stedse voxende Tiltroe og Velvillie de viste os. Grækernes sædvanlige Skjödesynd: Pengebegjærlighed fraregnet, kunde vi ingenlunde beklage os over disse dygtige Bjerghyrders Adfærd i det Hele. Ikkun en eneste Gang i tre Maaneder opstod der imellem dem og os en alvorlig Misforstaaelse, og selv denne aarsagedes meget mindre ved deres Skyld, end ved Slæthed og ubesindig Adfærd af en Person, der paa en Maade hörte til vort Selskab. Hiin ovenfor nævnte Græker nemlig, Pachaens Agent, Hr. Vasilachi, var det Hverv overdraget, hver Aften ved Solens Nedgang at udrede Arbeiderne deres Daglön. Denne Forretning, som vistnok ikke var uden en vis Vanskelighed, havde man just anvist ham af en dobbelt Aarsag, haade for ogsaa at give ham, der kjedede sig ynkeligen og slet ikke begreb vor Glæde over de fra Fortids Nat hver Dag opstigende Marmor-Amazoner og Heroer, Noget at bestille, og især af et Hen-

syn som Klogskab tilraadede. Da nemlig Pachaens egen Deeltagelse i dette Foretagende ikke havde været at undgaae, maatte Hs. Höihed naturligtviis fæste større Liid til Indberetningen om de med Gravningen forbundne Udgivter, naar de vigtigste af disse vare gaaede igjennem hans egen Tjeners Hænder. Det kunde nu vistnok stundom hændes, at en eller anden Arbeidskarl, som ikke havde indfundet sig förend ved Middagstid eller vel endog senere paa Dagen, dog om Aftenen sögte at tilvende sig den hele Daglön. For at undgaae Bedrag og Trætte i saadan Anledning, havde man vel paa passende Maade indrettet Navnelister og Timesedler; men uagtet denne Forsigtighed, kunde dog let, ved saa stort et Antal, en eller anden Vildelse opstaae, især da visse Navne, f. Ex. Christòdulos, Georgàki, Spíros, Nikólaos, ere meget hyppige iblandt den græske Landalmue.

I en saadan Anledning opstod en Aften uhyre Larm. Dagens Arbeide var endt, og nogle af Mændenes Fruentimmer havde, som ofte tilforn, indfundet sig ved Templet med den sædvanlige Musikant. Man dandsede allerede i Templets Pronaos, medens Vasilachi endnu, foran sin Hytte og omgiven af de fleste af Arbeidskarlene, var beskjæftiget med at tildele disse deres Daglön. Een af Hyrderne fordrede, med Ret eller Uret, den hele Daglön, hvilken Uddeleren standhaftigen afslog ham. Da Karlen med Hidsighed paastod sin formentlige Ret, og de Andre syntes at ville tage hans Parti, har Vasilachi (der overhoved gjerne teede sig hovmodigt, i Fortröstning til sin höie Herres Magt) vistnok behandlet Hyrderne med Hoffart og Haardhed, vel endog slaet En eller Anden af dem. Opirrede ved saa haanlig Behandling styrtede Nogle af de yngre Mænd op til Templet, reve deres Koner eller Söstre ud af Dandsekredsen med Hidsighed og med de hæftige Ord: "de skulde ikke springe og tee sig lystige dèr, hvor deres Mænd og Brödre behandledes med Uret og Haan." Fast i samme Öieblik var Hr. Vasilachi (paa hvem de andre maaskee vare trængte ind) sprungen tilbage i sin Hytte, havde der grebet sine Pistoler og löb nu med dem, een i hver Haand, omkring som en Rasende. Höist ubesindigen affyrede han den ene af Pistolerne, dog vel ikkun blindt hen i Luften. Dette Skud blev Signalet for almindelig Flugt og Forvirring. Fruentimrene styrtede med Angst og Skrig ud af Templet, Mændene fore ülsomt til alle Sider ned af Bjerget, og da Hr. Vasilachi, som var kommen op, vilde holde Een af disse haandfaste Karle tilbage i Peristylen, blev han slængt imod et Architray-

stykke med saadan Kraft, at han vænede sig i Lænder og Sider længe derefter. Forvirringen var saa almindelig, at det blev os Andre aldeles umuligt at komme til Orde. En panisk Skræk havde bemægtiget sig alle vore Arkader, og vi stode pludselig ganske alene og saae paa hinanden, uden endnu ret at indsee hvad der var hædet, dèr, hvor vi, faa Minuter i Forveien, havde været omgivne af saa mange livlige og glade Mennesker.

Denne Begivenhed aarsagede os Alle ikke blot stor Misfornöielse, men ogsaa velgrundet Frygt for endnu alvorligere Følger; thi Hvo stod os inde for, at den blotte Skræk for Pachaens Navn og Ordre (og andre Forsvarsvaaben havde vi ikke) kunde sikkre os imod fjendtligt Sindelag af saa mange kraftige, modige og til en vis Frihed vante Bjergboere? — Vor Uvillie imod Anstifteren af al den Ulempe yttrede sig derfor snart i vel fortjente Bebreidelser. Vor Frygt for det Værste (man meente endog, at vi kunde være udsatte for Sammenrottelse og natligt Overfald) var dog til Lykke ugrundet. Vel indfandt sig, Dagen efter, meget faa Arbeidere, men den savnede Daglön syntes nok snart mange af de Andre et stort Tab; deres egen sunde Fornuft maatte overbevise dem om at Vi dog egentligen vare aldeles uskyldige i den dem tilföiede Fornærmelse; ogsaa forstode vore græske Tjenere (som vare os meget hengivne) og et Par af Hyrderne selv, som især havde fattet Tillid til os, saa godt at underhandle med de Andre, at den forrige gode Forstaaelse snart igjen var bragt tilveie.

Efterat de store Steenmasser udenfor Peristylen vare skaffede af Veien, kunde vi snart overtøye os om, at, med Undtagelse af nogle faa mærkelige Fragmenter af den ydere Metoprække som her bleve fundne, Intet mere var at haabe uden for Söilegangen. Den nu frigjorte Plads nærmest ved denne, kunde nu benyttes til der at henbringe de store, inden for Templets Mure selv sammenstyrtede Bygningslemmer. Efterhaanden, som dette Arbeide fremskred, kom, en efter anden, de Marmorplader tilsyne, af hvilke den hele indvendige, 95 Fod lange, Cellafrise fordem var sammensat, forestillende i to Rækker af haut-reliefs med omtrent 100 Figurer:

- 1, Lapithernes og Kentaurnernes Kamp ved Perithoos' Bryllup, og
- 2, de græske, især attiske Heroers Kamp med Amazonerne.

Denne kostelige Frise (siden paa det skjønneste tegnet og kobberstukket i

Baron v. Stackelbergs Værk: "Der Apollotempel zu Bassæ in Arcadien." Rom 1826 in fol.) blev det vigtigste Konst-Udbytte af dette kostbare Foretagende.

Den hele Række af Marmorplader fandtes allernederst og paa selve Tempelgulvets Steenfliser, aldeles skjulte af Entablementets nedstyrtede Bygningslemmer. Denne Omstændighed bestyrker den, ogsaa af andre Grunde sandsynlige Formodning, at Templet ikke ved forsætlig Ödelæggelse af Menneskehænder, men ved et Jordskjælv er bragt i den Tilstand, hvori vi nu finde det. Thi det er ikke tænkeligt, at forsætlig Ödelæggelse ved Menneskehænder skulde have begyndt med at nedkaste alle den indre Frises Marmorplader, förend man endnu havde lagt ödelæggende Haand paa Templets Entablement; hvorimod det meget vel lader sig tænke, at en total Rystelse af selve Bygningen först har lösnet den indre Frises, blot med Bronzespiger og Kramper tilfæstede Marmorplader, og siden nedkastet de fastere sammenholdende Lemmer af Entablementet og Marmorloftet, hvilke saaledes, i Tempelruinen, kom til at ligge överst.

Efter de förste 6 Ugers Arbeide med 100 til 125 Karle var hele Frisen funden og enhver Hovedafdeling af Bygningen: Peristylen, Pronaos, Cellaen selv og Opisthodomien, fuldkommen rensat. Architecterne kunde nu uhindrede fortsætte deres Undersögelser over den skjönne Bygnings Enkeltheder — et Arbeide som den ædle Baron v. Haller især udförte med den störste Flid, og som har beriget vor Kundskab om Hellenernes Bygningskunst med meget mærkelige Resultater.

Det er ikke Forfatterens Hensigt her at udhæve mere af sin Afhandling om Udgravningen og dens Udbytte, men skal endnu tilföie et kort Udtog af sit andet Foredrag om

II. *Staden Phigalias og Apollonstemplets Archæologie.*

Forfatterens Afhandling over Staden Phigalias og Templets Beliggenhed indeholdt först en topographisk Undersögelse, som sluttede sig til Pausanias VIII. Bogs 39—41 Capitler, det vigtigste Sted, som er forhaanden i den Os endnu levnedede Deel af den græske Literatur, om Staden Phigalias og Folkets Forhold til de omboende Stammer, Arkader og Messenier, i den ældre Tid af Hellenernes Historie. I det 39te Capitels 3die Paragraph siger Pausanias om

Stadens Localitet: "Phigalia ligger paa et ophöiet og afsondret Terrain, og mange Dele af dens Stadmure ere opførte langs med Fjeldskrænter; men naar man er kommen derop, saa er selve Höien, paa hvilken Staden ligger, jævn." Disse Ord ere fuldkommen overensstemmende med Phænomenene, naar man befinder sig paa de vidtløftige Ruiner som Landsbyen Pavlizza og dens Marker bedække, henved 2 Timers Ridt vestlig for Bjerget Kotylios og Apollonstemplet ved Bassæ; thi baade Landsbyen Pavlizza og en stor Deel af dens Marker ligge inden for den gamle Stads vidtstrakte Ringmure, som endnu for en Deel ere forhaanden, især paa Stadens sydlige og sydostlige Side, over de bratte Höider, ved hvis Fod Nedafloden fremskynder sin bugtede, iilsomme Ström i vestlig Retning. (Et klassisk Sted om denne smukke lille Flod er Pausanias VIII Bogs 41. Cap. § 3.) Mange Levninger af antike Bygninger ere vel ikke forhaanden paa en Grund som i saa mange Aarhundreder har været öde, og siden besaaet og beplantet; imidlertid skjönner Enhver letteligen, at han ved Pavlizza befinder sig paa Ruinerne af en hellensk Stad; i et Par smaa græske Kirker ere antik-doriske Bygningslemmer indmurede, ogsaa indseer Enhver, som er noget bevandret paa græske Stæders Ruiner, det ophöiede Sted hvor Artemis Frelserindens (*Αρτέμιδος Σώτειρας*) Tempel, som Pausanias omtaler, fordum laae. I malerisk Henseende ere de Levninger af den gamle Stadmuur, som indtage de bratte Höider imod Nedafloden, de mærkeligste, og man seer herfra meget tydeligen hele Udstrækningen af det, i den anden messenske Krig, især ved Helten Aristomenes' Bedrifter, navnkundige Ira (*Εἶρα*), som upaatvivleligen er identisk med det kegleformige messenske Bjerg paa Neda's venstre Bred og lige over (sydlig) for Phigalia, hvor nu den lille Landsby *Kakolethri* befinder sig paa en af dette Bjergs lavere Terrasser. At have bestemt fundet Beliggenheden af det messenske Ira, som tilforn var uvis, blev et af de behageligste Resultater som vandtes ved de hyppige Udflugter vort lange Ophold ved Templet anledigede. Den lille Landsby *Kakolethris* Afstand fra Phigalia (*Pavlizza*) er vel omtrent $\frac{3}{4}$ dansk Miil, formedelst de höie Brinker paa begge Sider af Neda's Dal, men i lige Linie er den meget nærmere. Beliggenheden er romantisk skjön og Beskaffenheden af den Kalksteen, hvoraf Bjerget bestaaer, giver dette en lys, hvidlig Tone, som stikker paafaldende af imod de lavere, skovbedækkede Forgrunde, der nedskraane mod Nedafloden, og kan vel have foranlediget Benævnelsen *det hvide Bjerg* (*"ὄρος ἄργεννόν"* Pausan. IV, c. 17, § 6). End-

skjönt faa Ruiner nu ere tilbage, udvise dog adskillige Terrasser af Bjerget tydelige Spor af ældgammel Befæstning, og selv Navnet Kakoletthri (af *κακὸς ὄλεθρος* eller *κακὴ ὄλεθρία*) synes at tyde hen paa en gammel Tradition om dette Bjergs Beboeres uheldige Skjæbne i den fjerne Oldtid.

Den Hjælp som Phigaléerne, ligesom andre arkadiske Folkefærd, havde ydet de betrængte Messenier i disses første Krige imod Lacedæmonierne, aarsagede det Hærtog imod Phigalia, som Pausanias omtaler (VIII, c. 39. § 2). Lacedæmoniernes Erobring af denne arkadiske Stad maa uden Tvivl henregnes til henved Midten af det 7de Aarhundrede før vor Tidsregning og nogle Aar efter Indtagelsen af det Messenske *Ira* (det hvide Bjerg). Efter at de for-drevne Phigaléer igjen, ved en liden Hær Oresthasiers høimodige og rørende Opoftrelse, hvis særegne Omstændigheder Pausanias fortæller paa samme Sted, vare komne i Besiddelse af deres Fædres Stad, synes dette arkadiske Bjergfolk ikke senere at have været fortrængt derfra i de følgende, egentlig historiske Aarhundreder af de Høllenske Stammers politiske Forhold. At Phigaléer ikke skulde have deeltaget i Toget mod Troja, lader sig vel ikke bestemt slutte af *Iliad.* II, v. 603—614, men de nævnes i det mindste ikke udtrykkeligen iblandt de ni arkadiske Folkefærd som afsendte Stridsmænd paa 60 Skibe, hvilke Agamemnon havde overladt til deres Raadighed.

Dersom det Skrift af *Harmodios fra Lepreon* om Phigaléernes Skikke og Vedtægter, hvilket Athenæos ofte har anført i sin vidtløftige og vigtige Compilation "Deipnosophistæ" (i 4de Bog, i 10de, to Gange i 11te, og igjen i 14de Bog) endnu var forhaanden, da vilde vor Kundskab om dette Arkadiske Stammefolks Historie ikke være saa ufuldstændig og afbrudt, som den nu er det. At dette Bjergfolk, som hverken var begunstiget ved et særdeles frugt-bart Land eller ved nogen særegen Industrie, deelte mange andre arkadiske Stammers Tilbøielighed (ligesom de Schweizerske Alpers Beboere i vor Tid) til at udvandre og tjene sig noget som soldhvervede Hjælpetropper, derom have vi tilstrækkelig Vidnesbyrd i den græske Historie. Harmodios havde yttret, at Phigaléerne vare "*ἀποδημεῖν ἐπισθέντες*" (ifølge Athenæos X, c. 59, pag. 121 af Sckweighäusers Udgave). Hvorvidt de i Perserkrigene bidroge til den fæl- leds Fjendes Forjagelse, vide vi ikke nøiagtigen, men i Høllenernes tredive-aarige Selvførdærvælsesfeide, sædvanligen kaldet den peloponnesiske Krig, finde vi det ubehagelige Skue, at Arkader, som Leietropper, snart strede under do-

riske Stammers Fahner, snart imod disse, i det ionisk-attiske Forbunds Rækker (see f. Ex. Thucydid. i VIIde Bogs 57de Cap.); og senere udgjorde arkadiske Leietropper næsten Halvdelen af den Hær paa 10,000 Mand, hvis Tog til Asien og Tilbagetog er blevet navnkundigt, meget mere ved eventyrlige Biomstændigheder, og ved det smukke Skrivt af Xenophon som vi endnu have heelt, end ved nogen virkelig gavnlig Frugt af dette Foretagende for Arkadien eller det hellenske Moderland overhoved (see herom Xenophons Anabasis i Vite Bog, 2det Cap. § 6 og 10).

Da Spartas Overmagt i Peloponnesen var brudt, især ved de tvende mærkelige Slag ved Leuktra og ved Mantinea (371 og 363 før vor Tidsregning), og et nyt arkadisk Almeenvæsen og Støttepunkt, en Modvægt mod Sparta, var dannet ved Megalopolis' Anlæggelse, som Epaminondas' kloge Politik bevirkede (jævnf. den 7de Bog af Xenophons Hellenica og Pausanias' 8de Bogs 27de Cap. § 1—6), var Phigalia ikke iblandt de arkadiske Stæder, hvis Befolkning udvandrede til Megalopolis (Pausan. l. c. § 3), men bidrog, ligesom mange andre Stæder, til hiin arkadiske Hovedstads Forskjønnelse, ved Aftrædelse i det mindste af eet af sine fortrinligste Kunstværker, nemlig den colossale Bronzestatue af Apollon Hjelperen, Hovedfiguren i Templet ved Bassæ (Paus. VIII, 30 Cap. § 2) som upaatvivleligen dær blev erstattet ved en Copie af samme Statue i Marmor. Det er værd at bemærke, at ved Gravningen fandtes, i det Indre af Templet, Fragmenter af to Hænder i Marmor (afbildede i Baron Stackelbergs Værk "der Tempel zu Bassæ", paa den XXXite Kobberplade) af saa stor Dimension, at disse Brudstykker ikke letteligen kunne have hørt til nogen anden Apollonstatue, end den nysomtalte Marmorcopie af Templets Hovedfigur.

Derpaa gennemgik Forfatteren, især efter Polybios, Pausanias og Athenæos, de senere Perioder af Grækenlands Historie, paa hvilke enten Staden Phigalia, som Localitet og befæstet Stad, eller Folket have havt en Indflydelse, indtil Begge, Stad og Folk, først ved Macedonisk Overmagt i Hellas, og siden ved det achæiske Forbunds Overvægt i Peloponnesens Anliggender, hensank i politisk Ubetydelighed.

Hvad til Slutning meddeltes om Apollonstemplets Opførelse og dette betydelige Foretagendes Anledning, Tidsperiode og Udførelse, sluttede sig til Pausanias' bestemte Ytringer herom i hans Værks VIII. Bogs 41de Cap. § 5, hvor det hedder: "Staden Phigalia er omgivet af Bjerge; til Venstre (α) nord-

ostlig) af det saakaldte Kotyliske; men til höire (vestlig) udstrækker sig et andet Bjerg, det saa kaldte Elaïske. Det kotyliske Bjerg er' omtrent i 40 Stadiers Afstand fra Staden. Paa samme ligger en Landsby som kaldes Βᾶσσαί (α: Bjergdybderne) og ved denne Apollons Hjelperens Tempel. Endog dets Loft er af Steen(a) og man foretrækker det fremfor alle andre peloponnesiske Templer (blot med Undtagelse af det i Tegea(b) i Henseende til Materialets Skjönhed og Bygningens Harmonie. Tilnavnet Hjelperen fik Apollon, fordi han havde ydet dem sin Hjelp i en pestagtig Sygdom, ligesom han hos Athenerne fik Tilnavnet Ondtforjageren (Ἀλεξίκακος) fordi han ogsaa havde reddet dem fra Pesten; og det var just til den Tid da Peloponesierne krigede med Athenerne, at han befriede Phigaléerne fra Sygdommen. Beviser herfor ere, dels hine Apollons Tilnavne, som have samme Betydning, dels, at Iktinos, som levede til Perikles' Tid og byggede Athenernes Parthenon, ogsaa var det Phigaléiske Tempels Bygmester. Jeg har allerede sagt (see ovenfor pag. 43) at Apollonsstatuen (det er: Hovedfiguren i Apollonstemplets ved Bassæ) nu er opstillet paa Torvet i Megalopolis."

Pausanias antager altsaa, at den smitsomme Sygdom, fra hvilken Phigalia befriedes, hvorfor denne Stads Indvaanere, af Taknemmelighed imod den frelsende Guddom, lode opføre det store Tempel ved Bassæ, var den samme Pest som rasede i Athen i det 2det Aar af den peloponnesiske Krig, og hvorom vi have den rædsomme Beskrivelse i Thucydides' 2den Bog; og der fremgaaer endvidere af dette Sted tre Ting af Vigtighed for Templets og dets Sculpturs Historie.

(a) Forfatteren læser og interpuncterer nemlig dette Sted saaledes: — — — καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ἐπικουρίου. λίθου καὶ αὐτὸς ὁ ὄροφος (scil. ἐστὶ), ναῶν δὲ &c. og han mener, at det var Pausanias' Hensigt at antyde, at endog Loftet (baade i Pronaos, Opisthodomien og i Cellaen selv paa alle Sider af Hypæthren) var af Steen — hvilket Pausanias vel kunde finde værd at bemærke, da mangfoldige af Grækernes Tempelbygninger (ingenlunde blot de archaiske) havde Loftet af Træ; hvorfor ogsaa Pausanias til sin Tid (i det 2det Aarhundrede efter Chr. F.) fandt saa mange forladte Templer med nedstyrtet Loft og Tag (see f. Ex. Pausanias III. c. 22, § 8; VI, c. 25, § 1; og selv i dette samme Capitel VIII. c. 41, § 6).

(b) Nemlig det store Athene-Aléas Tempel, af ionisk Orden, bygget af Scopas i det 4de Aarhundrede før vor Tidsregning. Pausanias har selv beskrevet det i dennes VIIIde Bogs 45de Cap. § 4.

1) at den herlige Bygning maa være opført *efter* (men rimeligviis *ei længe* efter) Perikles' Dödsaar, **428** för vor Tidsregning, **9** eller **10** Aar efter Fuldendelsen af Parthenon.

2) At et stort Lys opgaaer, ikke alene over Templets egentlige Architectur, men ogsaa over dets decorative Sculptur, fra den historisk sikke Omstændighed, at den attiske Konstner Iktinos var den af Phigaléerne didkaldte Entrepreneur (*ἐργολάβος*) for dette Foretagende. Thi af denne Omstændighed bliver det let begribeligt, hvorledes det er tilgaaet, at store Rækker Forestillinger af attiske Heltes Kamp med Amazoner og Kentaurer (hvilke slet ingen Forbindelse have med et arkadisk Hyrdefolks Traditioner, men derimod ret egentlig have hjemme i Athens Oldsagn) maatte vandre op paa et høit arkadisk Bjerg til et derværende Tempels Prydelse.

3) End ydermere bliver den store Forskjellighed i Stil og Udførelse, som Frisens forskjellige Figurgrupper udvise, heraf forklarlig, thi Tempelfrisens talrige Marmorplader, med over et hundrede Figurer, ere sikkerligen ikke udførte hverken i Bassæ eller i Phigalia, men Iktinos har ladet dem udføre af *forskjellige* Konstnere i Athen, efter Cartons, eller andre Modeller, som i største Overflodighed vare forhaanden i den konstrige Stad, vel endog i Iktinos' eget Værksted, og han har derpaa ladet dem transportere tilsøes til et Sted paa den triphyliske Kyst ved Nedaflodens Udløb, hvorfra disse Marmorreliefs siden paa Muulæsler transporteredes opad Bjerget, omtrent paa samme Maade som disse Konstplader, henimod **2240** Aar derefter, i Aaret **1812**, vandrede nedad Bjerget til Buzzi paa Triphyliens Kyst, hvorfra de transporteredes tilsøes først til Zante siden til Malta og endeligen til London, hvor de nu ere opstillede i det Britiske Museum.

Ordbogscommissionen

har i Aaret **1841** holdt **28** Möder, hvori Revisionen af Bogstavet **S** er fremrykket fra Ordet *Söpas* indtil *Sogneraad*. Commissionen er betænkt paa at indkomme til Selskabet med et Andragende sigtende til Ordbogsarbeidets hurtigere Fremme.